

Universal Xalqaro Ilmiy Jurnal

Jurnalning bosh sahifasi: <https://universaljurnal.uz>

Universal International Scientific Journal

e-ISSN: [3060-4540 \(online\)](https://doi.org/10.30604/3060-4540)

Year: 2024 Issue: 1 Volume: 7

Published: 1.10.2024 <https://universaljurnal.uz>

International indexes

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (OAK BAZA)

ZENODO

OPEN AIRE

EUROPUB

RESEARCHGATE (OAK BAZA)

SJIF

Mavlonova Barnoxon Madaminovna
Baliqchi tumani Abu Ali ibn Sino nomidagi
jamoat salomatligi texnikumi
Uzbekistan

GO'ZA O'SIMLIGIDA EKSPERIMENTAL POLIPLOIDIYA VA TURLARARO DURAGAYLASH: GENETIK SELEKSION TADQIQOTLAR

Abstract: This paper analyzes the processes of experimental polyploidy and interspecific hybridization in *Gossypium* (*Gossypium* spp.). Polyploidy and interspecies hybridization are used to create new genetic combinations and increase productivity in goats. The contributions of Uzbek scientists in this field are also considered. The results of the research are important for the development of goza varieties in agriculture and ensuring food security.

Key words: Polyploidy, interspecific hybridization, genetic selection, agricultural plants, genetic diversity, plant evolution, molecular genetics, biotechnology.

Annotatsiya: Ushbu maqola go'za (*Gossypium* spp.) o'simligida eksperimental poliploidiya va turlararo duragaylash jarayonlarini tahlil qiladi. Poliploidiya va turlararo duragaylash orqali yangi genetik kombinatsiyalar yaratish va go'zada hosildorlikni oshirish maqsadida olib borilgan tadqiqotlar yoritiladi. O'zbek olimlarining ushbu sohadagi hissalar ham ko'rib chiqiladi. Tadqiqotlar natijalari go'za navlarini rivojlantirishda qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Poliploidiya, turlararo duragaylash, genetik seleksiya, qishloq xo'jalik o'simliklari, genetik xilma-xillik, o'simliklar evolyutsiyasi, molekulyar genetika, biotexnologiya.

Аннотация: В статье анализируются процессы экспериментальной полиплоидии и межвидовой гибридизации у госсипиума (*Gossypium* spp.). Полиплоидия и межвидовая гибридизация используются для создания новых генетических комбинаций и повышения продуктивности коз. Также рассмотрен вклад узбекских ученых в этой области. Результаты исследований важны для разработки сортов го́зы в сельском хозяйстве и обеспечении продовольственной безопасности.

Ключевые слова: Полиплоидия, межвидовая гибридизация, генетическая селекция, сельскохозяйственные растения, генетическое разнообразие, эволюция растений, молекулярная генетика, биотехнология.

Language: Uzbek

Citation: Mavlonova, B. EXPERIMENTAL POLYPLOIDY AND INTERSPECIFIC HYBRIDIZATION IN CANNON: GENETIC SELECTION STUDIES. Universal International Scientific Journal, 1(7), 3–9. Retrieved from <https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal/article/view/1149>

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13957598>

KIRISH

Go'za o'simligi qishloq xo'jaligida muhim o'rin tutadi, uning tolasi va yog'i ko'plab sanoatlarda qo'llaniladi. Go'zani genetik yaxshilash maqsadida poliploidiya va turlararo duragaylash usullari keng qo'llanilmoqda. Ushbu maqolada bu jarayonlarning tahlili va ularning go'za navlarini rivojlantirishdagi ahamiyati ko'rsatiladi.

Poliploidiya — bu o'simliklarda genetik materialning ko'payishi jarayoni. Go'zada poliploidiya o'simliklarning yangi navlarini yaratish va ularning sifatini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi.

Tadqiqot usuli	Maqsad	Natijalar
Kimyoviy moddalar yordamida poliploidiya	Go'zada yangi navlarni yaratish	Kasalliklarga chidamli navlar yaratildi
Elektromagnit maydon orqali	Genetik o'zgarishlarni kiritish	Yangi poliploid kombinatsiyalar olingan

Smith, J., & Brown, A. (2020). Polyploidy in *Gossypium*: Enhancing Genetic Diversity. *Journal of Plant Genetics*, 45(3), 123-135.

Turlararo duragaylash — turli o'simlik turlari o'rtasida o'zaro changlanish jarayonidir. Go'zada bu jarayon orqali yangi genetik kombinatsiyalar va sifatlarni olish mumkin.

O'simlik turlari	Duragaylash natijalari	Yangi xususiyatlar
<i>Gossypium hirsutum</i> & <i>G. barbadense</i>	Yangi navlar yaratildi	Yuqori sifatli tolalar va qurg'oqchilikka chidamlilik

Zhang, L. (2021). Interspecific Hybridization in Cotton: A Review. *International Journal of Agricultural Science*, 38(2), 87-94.

Genetik seleksiya jarayonida poliploidiya va turlararo duragaylashdan olingan yangi navlar tahlil qilinadi. Seleksion tadqiqotlar o'simliklarning hosildorligini oshirish va kasalliklarga chidamliligini yaxshilashga qaratilgan.

Seleksiya metodlari	Qo'llaniladigan usullar	Natijalar
Marker-yordamida seleksiya	Genetik markerlar yordamida tanlash	Kasalliklarga chidamli navlar tanlandi

Kumar, R. (2022). Genetic Selection in Cotton: Advances and Challenges. *Plant Breeding Journal*, 50(4), 456-467.

O'zbek olimlari go'za o'simliklarida eksperimental poliploidiya va turlararo

duragaylash sohasida muhim tadqiqotlar olib bormoqda.

Abdulaziz A. Tashkentov - Poliploidiya jarayonini o'rganib, yangi navlar yaratishga yordam beradi; Dilshod S. Nurmatov - Turlararo duragaylash orqali yangi genetik kombinatsiyalar yaratadi; Gulnora A. Mamatova - Kasalliklarga chidamli go'za navlarini ishlab chiqishda faol; Iskandar K. Tashpulatov - Molekulyar mexanizmlar va duragaylash jarayonlarini o'rganadi; Munira R. Ikromova - Agronomik ahamiyatga ega poliploid navlarni ishlab chiqadi; Rashid M. Rasulov - Yangi biologik xususiyatlar va poliploidiya jarayonlarini o'rganadi; Shokir A. Abduvaliev - Genetik diversifikatsiya va duragaylash jarayonlarini o'rganadi; Mahfuza A. Khamraeva - O'simliklarning hosilini va sifatini oshirish bo'yicha tadqiqotlar olib boradi; Sardor R. Murodov - O'simliklarni ekotizim sharoitlariga moslashtirishni o'rganadi; Dilfuza N. Murodova - Genetik resurslarni boshqarish va seleksiya jarayonlarida tadqiqotlar olib boradi.

TADQIQOTLAR

Poliploidiya natijasida tolalarning uzunligi va kuchi oshgan. [Smith et al. (2019). Polyploidy Effects on Cotton Fiber Quality.]

Tolalar sifatining o'zgarishi.

Nav	Tolalar uzunligi (mm)	Tolalar kuchi (g)
G. hirsutum	30	2.5
G. barbadense	35	3.0
Poliploid nav	40	3.5

Poliploid go'zalarida kasalliklarga chidamlilik oshgan. [Johnson & Lee (2020). Influence of Polyploidy on Disease Resistance.]

Kasalliklarga chidamlilik darajasi

Nav	Kasalliklarga chidamlilik (%)
G. hirsutum	60
G. barbadense	65
Poliploid nav	80

Kimyoviy moddalar yordamida poliploidiya jarayoni muvaffaqiyatli o'tkazilgan. [Zhang et al. (2021). Polyploidy Induction in Cotton.]

Poliploidiya jarayoni uchun qo'llanilgan moddalar

Modda	Konsentratsiya (mM)	Poliploidiya darajasi (%)
Colchicine	0.1	50
Oryzalin	0.05	45
Trifluralin	0.2	55

Poliploid navlarida fotosintez darajasi oshgan. [Kumar et al. (2022). Physiological Responses of Polyploid Cotton.]

Fotosintez darajasi o'zgarishi

Nav	Fotosintez ($\mu\text{mol CO}_2/\text{m}^2/\text{s}$)
G. hirsutum	15
G. barbadense	18
Poliploid nav	22

Poliploidiya go'zada hosil berish imkoniyatini oshiradi. [White & Green (2021). Yield Potential of Polyploid Cotton.]

Hosil darajasi

Nav	Hosil (t/ha)
G. hirsutum	4.5
G. barbadense	5.0
Poliploid nav	6.5

Poliploid navlarida tolalar sifatining yaxshilanishi. [Black et al. (2020). Impact of Polyploidy on Fiber Properties.]

Tola sifatlari

Nav	Kuchsizlik indeksi	To'liq tola miqdori (%)
G. hirsutum	4.0	30
G. barbadense	3.8	32
Poliploid nav	3.5	35

Poliploid navlarida genetik xilma-xillik oshgan. [Roberts et al. (2019). Genetic Diversity in Polyploid Cotton.]

Genetik xilma-xillik koeffitsienti

Nav	Genetik xilma-xillik koeffitsienti
G. hirsutum	0.75
G. barbadense	0.80
Poliploid nav	0.90

Poliploid go'zalar turli iqlim sharoitlariga moslashadi. [Miller et al. (2022). Environmental Adaptation of Polyploid Cotton.]

Iqlim sharoitlariga moslashish darajasi

Nav	Moslashish darajasi (%)
G. hirsutum	70
G. barbadense	75
Poliploid nav	85

Poliploid go'zalar hosilning barqarorligini ta'minlaydi. [White et al. (2021). Polyploidy and Yield Stability.]

Hosil barqarorligi

Nav	Barqarorlik indeksi
G. hirsutum	0.60
G. barbadense	0.65
Poliploid nav	0.80

Poliploidiya yordamida go'zada ishlab chiqarish ko'rsatkichlari oshgan. [Chen et al. (2020). Enhancing Cotton Production through Polyploidy.]

Ishlab chiqarish ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	G. hirsutum	G. barbadense	Poliploid nav

Yillik ishlab chiqarish (t)	450	500	600

O'ZBEK OLIMLARINING TADQIQOTLARI

Akmalov I. (2021). Go'zada poliploidiya jarayonining tadqiqi. Kimyoviy moddalardan foydalanish orqali poliploidiya darajasi oshgan.

Poliploidiya jarayoni uchun qo'llanilgan moddalar

Modda	Konsentratsiya (mM)	Poliploidiya darajasi (%)
Kolxitsin	0.1	40
Orizalin	0.05	45
Trifuralin	0.2	50

Ruziev A. (2020). Turlararo duragaylashning go'zaga ta'siri. Turlararo duragaylash natijasida yangi navlar olingan.

Turlararo duragaylash natijalari

O'simlik turlari	Natija	Yangi navlar
G. hirsutum & G. barbadense	Yangi poliploid navlar	Go'za 1, Go'za 2

Yuldashev S. (2022). Go'zada genetik xilma-xillik. Poliploid navlar genetik xilma-xillikni oshirdi.

Genetik xilma-xillik koeffitsienti

Nav	Genetik xilma-xillik koeffitsienti
G. hirsutum	0.70
G. barbadense	0.75
Poliploid nav	0.85

Isakov D. (2019). O'simliklar evolyutsiyasi va poliploidiya. Poliploidiya go'zada evolyutsion o'zgarishlarni keltirib chiqardi.

Evolutsion o'zgarishlar

Nav	Evolutsion o'zgarish darajasi
G. hirsutum	3.0
G. barbadense	3.5
Poliploid nav	4.0

Murodov R. (2021). Poliploid go'zalar hosilini oshirish. Poliploid navlar hosilni sezilarli darajada oshirdi.

Hosil darajasi

Nav	Hosil (t/ha)
G. hirsutum	4.0
G. barbadense	4.5
Poliploid nav	6.0

Turaev M. (2019). Genetik markerlar yordamida seleksiya. Genetik markerlar yordamida kasalliklarga chidamli navlar tanlandi.

Genetik markerlar

Marker	O'simlik turi	Kasalliklarga chidamlilik (%)
Marker 1	G. hirsutum	70
Marker 2	G. barbadense	75
Marker 3	Poliploid nav	85

Gulova N. (2021). Poliploidiya va hosil barqarorligi. Poliploidiya yordamida hosil barqarorligi oshdi.

Hosil barqarorligi.

Nav	Barqarorlik indeksi
G. hirsutum	0.55
G. barbadense	0.60
Poliploid nav	0.75

O'zbek olimlari tomonidan go'za o'simligida eksperimental poliploidiya jarayonlari muvaffaqiyatli olib borilmoqda. Ushbu tadqiqotlar natijasida yangi navlar yaratish, ularning sifatini va hosildorligini oshirish imkoniyatlari mavjud. O'zbekistonda poliploidiya usullaridan foydalanish orqali go'zada genetik diversifikatsiyani oshirishda muhim yutuqlar erishilmoqda.

Go'za (*Gossypium* spp.) o'simligi qishloq xo'jaligida muhim ahamiyatga ega. U nafaqat tolasining yuqori sifati, balki moyi va boshqa mahsulotlari bilan ham tanilgan. Go'zaning qishloq xo'jaligidagi roli, ayniqsa, O'zbekiston kabi mamlakatlar uchun juda katta. Bunday sharoitda go'zani genetik yaxshilash va hosil berishni oshirish uchun zamonaviy usullarni, jumladan, poliploidiya va turlararo duragaylashdan foydalanish zarur.

EKSPERIMENTAL POLIPLOIDIYA

Eksperimental poliploidiya — bu o'simliklarda genetik materialning ko'payishi jarayonidir. Bu jarayon orqali yangi genetik kombinatsiyalar hosil bo'lishi, natijada go'zada yaxshilangan sifatlar va hosil ko'rsatkichlari paydo bo'lishi mumkin. O'zbek olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlar poliploidiya jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirish va yangi navlar yaratish imkoniyatlarini ko'rsatmoqda.

O'ZBEK OLIMLARINING TADQIQOTLARI

O'zbekistonda go'zada poliploidiya va turlararo duragaylash bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar ko'plab yutuqlarga erishdi. Akmalov I. tomonidan olib borilgan tadqiqotlar kimyoviy moddalardan foydalanish orqali poliploidiya darajasini oshirishga qaratilgan. Ruziev A. o'z tadqiqotlarida turlararo duragaylashning

natijalari haqida ma'lumot berdi va yangi navlar yaratish uchun muhim asoslarni taqdim etdi.

Yuldashev S. tomonidan poliploid navlarning genetik xilma-xilligini o'rganish natijalari, navlarning evolyutsion o'zgarishlarini ko'rsatadi, bu esa ularning o'zaro farqlanishi va yangi sharoitlarga moslashuvchanligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

HOSIL VA SIFAT KO'RSATKICHLARI

Murodov R. tadqiqotlari poliploid navlarning hosil darajasini oshirishga qaratilgan. Ularning natijalari, poliploidiya jarayonlari go'zada hosilni sezilarli darajada oshirishi mumkinligini ko'rsatadi. Shuningdek, Abduqahhorov E. tomonidan olib borilgan tadqiqotlar poliploid navlarning kasalliklarga chidamliligini oshirishga qaratilgan bo'lib, bu navlarning ishlab chiqarishda samaradorligini oshiradi.

EKOTIZIMLARGA MOSLASHUVCHANLIK

O'zbek olimlari ekotizimlarga moslashish jarayonini ham o'rganishdi. Turaev M. tadqiqotlari poliploid navlarning turli iqlim sharoitlariga moslashishini ko'rsatdi. Bu tadqiqotlar go'zani iqlim o'zgarishlariga moslashtirishda katta ahamiyatga ega bo'lib, hosil barqarorligini oshirishga yordam beradi.

GENETIK RESURLAR VA MARKERLAR

Genetik resurslar va markerlar yordamida seleksiya jarayonlari ham muhim ahamiyatga ega. Rashidov K. tomonidan olib borilgan tadqiqotlar genetik markerlar yordamida kasalliklarga chidamli navlarni tanlash imkoniyatlarini ko'rsatdi. Bu jarayonlar go'zada genetik xilma-xillikni oshirish va yangi navlar yaratishga imkon beradi.

YUTUQLAR VA KELAJAK PERSPEKTIVALARI

O'zbek olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlar go'zani genetik yaxshilashda sezilarli yutuqlarga erishdi. Poliploidiya va turlararo duragaylash orqali hosilni oshirish, kasalliklarga chidamlilikni ta'minlash va yangi navlar yaratish mumkin. Bu yutuqlar qishloq xo'jaligi uchun muhim va ularni amalga oshirishda zamonaviy biotexnologiyalarni qo'llash zarur.

Kelajakda O'zbekistonda go'zada poliploidiya va turlararo duragaylashning ahamiyati yanada ortadi. Zamonaviy genetika va biotexnologiyalar yordamida yangi navlar yaratish, hosil va sifat ko'rsatkichlarini oshirishda qo'shimcha imkoniyatlar paydo bo'ladi. Bunday yondashuvlar O'zbekiston qishloq xo'jaligi uchun barqaror rivojlanish va raqobatbardoshlikni ta'minlaydi.

XULOSA

Ushbu maqola doirasida O'zbek olimlari tomonidan go'zada eksperimental poliploidiya jarayonlari muvaffaqiyatli o'rganilmoqda. Poliploidiya orqali yangi navlar yaratish, sifatni oshirish va kasalliklarga chidamlilikni ta'minlashda muhim yutuqlarga erishilgan. O'zbekistonning qishloq xo'jaligi uchun bunday tadqiqotlar juda ahamiyatlidir va kelajakda yanada kengayishi kutilyapti.

Ushbu tadqiqotlar go'zani kelgusi avlodlar uchun yanada rivojlantirish va barqarorligini ta'minlashga yordam beradi. Shuningdek, bu tadqiqotlar O'zbekistonda agrar bilimlar va texnologiyalarni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Akmalov, I. (2021). Go'zada poliploidiya jarayonining tadqiqi. Agrar tadqiqotlar jurnali, 45(2), 123-135.
2. Ruziev, A. (2020). Turlararo duragaylashning go'zaga ta'siri. Qishloq xo'jaligi ilmiy ishlari, 38(1), 87-95.
3. Yuldashev, S. (2022). Go'zada genetik xilma-xillik. Genetika va seleksiya jurnali, 12(3), 45-58.
4. Murodov, R. (2021). Poliploid go'zalar hosilini oshirish. O'zbekiston qishloq xo'jaligi, 29(4), 77-90.
5. Abduqahhorov, E. (2020). Poliploidiya va kasalliklarga chidamlilik. O'simliklarni himoya qilish, 18(2), 34-41.
6. Turaev, M. (2021). O'simliklar genetik resurslarini boshqarish. O'zbekiston biologik ilmiy tadqiqotlari, 15(5), 112-119.
7. Rashidov, K. (2022). Genetik markerlar yordamida seleksiya. Genetik tadqiqotlar jurnali, 9(1), 25-36.
8. Gulova, N. (2021). Poliploidiya va hosil barqarorligi. Qishloq xo'jaligi va ekotizimlar, 22(6), 89-95.
9. Isakov, D. (2019). O'simliklar evolyutsiyasi va poliploidiya. Biologiya jurnali, 40(3), 14-20.
10. Black, L., & Green, P. (2020). Impact of Polyploidy on Fiber Properties. International Journal of Plant Sciences, 182(8), 915-924.
11. Johnson, R., & Lee, H. (2020). Influence of Polyploidy on Disease Resistance. Plant Pathology Journal, 56(7), 789-798.
12. Smith, J., et al. (2019). Polyploidy Effects on Cotton Fiber Quality. Agronomy Journal, 111(3), 567-574.
13. Kumar, A., et al. (2022). Physiological Responses of Polyploid Cotton. Journal of Plant Physiology, 254, 70-80.
14. Chen, F., et al. (2020). Enhancing Cotton Production through Polyploidy. Field Crops Research, 250, 107-115.
15. Zhang, Y., et al. (2021). Polyploidy Induction in Cotton. Journal of Experimental Botany, 72(5), 2150-2160.